

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI UNLILARNING FARQI

Abdunazarova Nozima Davronbek qizi

Almatova Zunira Abduxalil qizi

Qobilova Diyora Bahrom qizi

Denov tadbkirkorlik va pedagogika

instituti 1-bosqich talabalari

e-mail: abdunazarovanozima384@gmail.com

zinnuraalmatova274@gmail.com

diyoraqobilova938@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi unlilarning fonetik xususiyatlari, talaffuz farqlari va til o'rganishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Ingliz tilidagi unli tovushlar soni va talaffuz xilma-xilligi bilan ajralib turadi, chunki bitta harf turli tovushlarni ifodalaydi. O'zbek tilidagi unli tovushlar esa qat'iy va doimiy talaffuzga ega, bu esa o'rganishni osonlashtiradi. Maqolada unli tovushlarning soni, talaffuzdagi murakkabliklar, diftonglar mavjudligi va fonetik tizim farqlari solishtiriladi. Natijada ingliz tilidagi unli tovushlarni o'zbek tilida talaffuz qilish murakkabligi fonetik tizimlar farqlari bilan izohlanadi. Ushbu maqola til o'rganuvchilar uchun amaliy tavsiyalar beradi.

Abstract

This article analyzes the phonetic features of vowels in English and Uzbek, their pronunciation differences, and their importance in language learning. English vowels are distinguished by their number and diversity of pronunciation, as a single letter can represent multiple sounds. In contrast, Uzbek vowels have a fixed and consistent pronunciation, which makes them easier to learn.

The article compares the number of vowel sounds, pronunciation difficulties, the presence of diphthongs, and differences in the phonetic systems of the two languages. As a result, the difficulty of pronouncing English vowels for Uzbek speakers is explained by differences in the phonetic systems. This article also provides practical recommendations for language learners.

Kalit so'zlar: unlilar, undosh tovushlar, ingliz tili, o'zbek tili, fonetik, talaffuz, diftong, fonema

Keywords: vowels, consonant sounds, English language, Uzbek language, phonetics, pronunciation, diphthong, phoneme.

Kirish

Unlilar tilshunoslikda markaziy rol o'ynaydi. Ular nutqda asosiy ovozni ifodalaydi va so'zlarning ochiq qismini tashkil qiladi. Har bir tilning fonetik tizimi unli tovushlarning soni va talaffuzi bilan ajralib turadi. Ingliz va o'zbek tillarida unli tovushlar soni, talaffuz uslubi va fonetik murakkablik jihatidan sezilarli farq qiladi. Ingliz tilida bir harf turli tovushlarni ifodalaydi, bu esa talaffuzni o'rganishda qo'shimcha qiyinchilik tug'diradi. O'zbek tilida esa har bir unli harf doimiy va barqaror talaffuzga ega, bu esa til o'rganishni soddalashtiradi. Ushbu maqolada bu farqlar tahlil qilinadi va til o'rganishda ularning ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Ingliz tilidagi unlilar

Ingliz tilida unli fonemalar soni turli manbalarga ko'ra 12–20 ga teng. Ingliz unli tovushlari faqat harflar bilan ifodalanmaydi; bitta harf turli kontekstlarda turlicha talaffuz qilinadi. Masalan, "a" harfi *cat* va *car* so'zlarida juda farq qiladi. Shu sababli talaffuzni to'g'ri o'rganish ko'plab o'quvchilar uchun murakkab hisoblanadi.

Ingliz tilidagi unli tovushlar ikki asosiy turga bo'linadi: monoftonglar va diftonglar. Monoftonglar bitta barqaror tovushni ifodalaydi, masalan /æ/ "cat" va /ɪ/ "sit". Diftonglar esa ikki tovushdan iborat bo'lib, tovush "sürish" jarayoni orqali bir tovushdan boshqasiga o'tadi, masalan /aɪ/ "time" va /eɪ/ "day". Diftonglarning mavjudligi ingliz tilini fonetik jihatdan murakkablashtiradi, chunki o'rganuvchi avval bitta fonemani to'g'ri eshitishni o'rganib olishi, keyin esa uni talaffuz qilishi kerak.

Diftonglarning ahamiyati

Ingliz tilidagi diftonglar talaffuzni murakkablashtiradi. Masalan:

- /aɪ/ – *time, light*
- /eɪ/ – *day, play*
- /oʊ/ – *go, know*

O'zbek tilida esa diftonglar mavjud emas, bu esa unli tovushlarni talaffuz qilishni soddalashtiradi.

Ingliz unli tovushlarini talaffuz qilish murakkabligi bir necha jihatdan seziladi. Birinchidan, artikulyatsiya joyi va holati turlicha: til oldi, til orqa, lablarning yumaloqligi kabi parametrlar mavjud. Ikkinchidan, unli harf turli kontekstlarda turlicha tovush beradi. Uchinchidan, unli tovushlar ko'pincha urg'u bilan chambarchas bog'liq bo'lib, urg'u o'rni o'zgarishi tovushning ma'nosini ham o'zgartiradi. Shu sababli ingliz tilida unli tovushlarni to'g'ri o'rganish fonetik transkripsiya, doimiy tinglab mashq va talaffuz amaliyotini talab qiladi.

Ingliz tilida unli tovushlarning ko'pligi va turli talaffuz variantlari bir nechta sabablarga bog'liq:

- Tarixiy sabablarga ko'ra ingliz tili germaniy va fransuz tillari ta'sirida shakllangan, bu esa fonemlar xilma-xilligini oshirgan.

• Ingliz tilida **neytral unli tovush** /ə/ (“schwa”) keng tarqalgan, bu tovush aksariyat soʻzlarning urgʻusiz boʻgʻinlarida uchraydi. Masalan: *sofa*, *problem* soʻzlarida. Oʻzbek tilida bunday neytral tovush yoʻq.

Oʻzbek tilida esa fonetik tizim tarixan turkiy tillardan kelib chiqqan va unli tovushlar qatʼiy, barqaror boʻlgan. Har bir unli harf oʻzgarmas talaffuzga ega, shuning uchun talaffuzni oʻrganish oddiy va tez amalga oshadi.

1. Ingliz tilidagi unli fonemalar turlari

Ingliz tilida unli tovushlar soni 12 dan 20 gacha boʻlib, ularni uch asosiy turga boʻlish mumkin:

1. **Qisqa unli tovushlar (short vowels)** – tez aytiladigan, qisqa davomiylikka ega. Masalan: /ɪ/ (sit), /e/ (pen), /æ/ (cat).
2. **Uzoq unli tovushlar (long vowels)** – davomiyroq va barqaror. Masalan: /i:/ (seat), /u:/ (food), /ɑ:/ (car).
3. **Diftonglar (double vowels)** – bitta tovushdan ikkinchisiga oʻtuvchi tovushlar. Masalan: /aɪ/ (time), /eɪ/ (day), /ɔɪ/ (boy).

Bu turli kategoriyalar talaffuzni murakkablashtiradi, chunki oʻrganuvchi har bir tovushni aniq farqlashni oʻrganishi kerak.

Oʻzbek tilidagi unlilar

Oʻzbek tilida 6 ta asosiy unli fonema mavjud: a, o, u, e, i va ö/ë. Bu fonemalarning talaffuzi qatʼiy va oʻzgarmasdir. Har bir unli harf odatda bitta tovushni ifodalaydi, bu esa talaffuzni osonlashtiradi va oʻrganishda xatolikni kamaytiradi.

Oʻzbek tilidagi unli tovushlar soddaligi bilan ajralib turadi. Har bir unli harf aniq bir fonemani ifodalaydi va ularning talaffuzi kontekstdan qatʼiy bogʻliq emas. Diftonglar deyarli mavjud emas, shuning uchun talaffuz soddaroq va barqaror. Bu soddalik oʻzbek tilini til oʻrganayotganlar uchun qulay qiladi va talaffuz boʻyicha qoʻshimcha murakkablik tugʻdirmaydi.

Artikulyatsiya va sogʻlom talaffuz

Oʻzbek tilidagi unli tovushlarni talaffuz qilishda til va lablar harakati muhim ahamiyatga ega:

- *i*, *e*, *a* tovushlari til oldida hosil boʻlib, ogʻiz old qismiga yaqin joyda aytiladi;
- *o*, *u*, *oʻ* tovushlari esa ogʻizning orqa qismida hosil boʻlib, balandroq pozitsiyada talaffuz qilinadi.

Bu fonetik farqlar talaffuzdagi barqarorlikka olib keladi, shuning uchun oʻzbek tilidagi unli tovushlarni oʻrganish ingliz tiliga nisbatan nisbatan **oddiyroq va aniqroq** hisoblanadi.

Dialekt va talaffuz xilma-xilligi

Garchi adabiy oʻzbek tilida 6 unli tovush mavjud boʻlsa ham, mintaqaviy dialektlarda ularning talaffuzi va farqlanishi biroz oʻzgarishi mumkin. Masalan:

- Toshkent shevasida *oʻt* soʻzi hayotda *ut* tarzida eshinishi mumkin;

- Qo'shni viloyatlarda *eshik* so'zi *ishik* shaklida talaffuz qilinadi;
- Surxondaryoliklarda *qiz* tovushi buruncha variantda chiqariladi.

Bu dialektal farqlar tilning boyligini ko'rsatadi va talaffuzda kichik rang-barangliklar yaratadi, ammo adabiy til barqaror normani saqlaydi.

Ingliz va o'zbek tillari unililari farqlari

Ingliz va o'zbek tillari unli tovushlar soni, talaffuz soddaligi va fonetik murakkablik jihatidan sezilarli farqlarga ega. Ingliz tilida unli tovushlar soni ko'p, talaffuzi xilma-xil va diftonglarga boy. Shu sababli ingliz tilini talaffuz qilib o'rganish qiyinroq bo'ladi. O'zbek tilidagi unli tovushlar esa aniq, qat'iy va soddaroq bo'lib, talaffuzni o'rganishda kam qiyinchilik tug'diradi.

Fonetik tizimlar farqlari o'rganishda qo'shimcha qiyinchiliklar tug'diradi. Ingliz tilidagi unli tovushlar til balandligi, lablarning yumaloqligi va urg'u bilan chambarchas bog'liq. O'zbek tilida esa bu parametrlar kamroq va oddiy, shuning uchun talaffuzni o'rganish osonroq.

Talaffuz va til o'rganishdagi amaliy jihatlar

- Ingliz tilini o'rganayotganlar uchun unli tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish muhim. Masalan, **“ship”** va **“sheep”** so'zlarini farqlay olish o'quvchining talaffuz qobiliyatini ko'rsatadi.

- O'zbek tilida unli tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilish ehtimoli kam, masalan *ota* yoki *ota* so'zlari har doim bir xil talaffuz qilinadi.

Shuning uchun ingliz tilida talaffuz mashqlari transkripsiya va tinglab mashq qilish bilan birga olib boriladi. O'zbek tilida esa talaffuzni tez o'zlashtirish mumkin.

Til o'rganishga ta'siri

Ingliz tilida unli tovushlarning murakkab tizimi talabalar uchun bir necha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Talaffuzni to'g'ri o'rganish uchun ko'p mashqlar, tinglash va gapirish amaliyoti talab etiladi. Diftonglar va neytral unli tovushlarni ajratib olish ko'pincha qiyin bo'ladi. Shu bilan birga intonatsiya va urg'u unli tovushlarning ohangini o'zgartiradi, bu esa qo'shimcha e'tibor talab qiladi.

O'zbek tilida unli tovushlar barqarorligi va soddaligi sababli talaffuzni tezroq o'rganish mumkin. Fonetik tizimning oddiyliigi talabalarga xatolikni kamaytirish va talaffuzni samarali o'zlashtirish imkonini beradi. Shu sababli til o'rganishda fonetik farqlarni tushunish va ularga e'tibor berish muhimdir.

Xulosa

Ingliz tilidagi unli tovushlar soni ko'p, talaffuzi xilma-xil va diftonglarga boy, bu esa til o'rganishni murakkablashtiradi. O'zbek tilidagi unli tovushlar esa aniq, qat'iy va soddaroq bo'lib, talaffuzni o'rganishda kam qiyinchilik tug'diradi. Til o'rganish jarayonida ushbu farqlarni tushunish va ularga e'tibor berish muhimdir. Ingliz tilidagi unli tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish uchun fonetik mashqlar, transkripsiya va tinglab mashq qilish tavsiya etiladi.

Adabiyotlar

1. Ladefoged, P., & Johnson, K. (2014). *A Course in Phonetics*. Cengage Learning.
2. Roach, P. (2009). *English Phonetics and Phonology*. Cambridge University Press.
3. Karimov, A. (2010). *O'zbek tili fonetikasi*. Toshkent: Akademnashr.
4. Wells, J.C. (2008). *Accents of English*. Cambridge University Press.
5. Arxiv.uz – Comparative analysis of the English and Uzbek vowels systems.